

OPONENTSKÝ POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

PaedDr. Ivica Hajdučekovej, PhD.

Duchovnosť v (re)interpretácii lyrického triptychu Maše Haľamovej

Posudzovaná habilitačná práca je deklarovaná ako východisková platforma na personálnu monografiu poetky Maše Haľamovej. Ako výskumný zámer si kladie reinterpretáciu troch jej básnických zbierok, a to s dôrazom na problematiku stvárnenia duchovnosti, metodologickým podložením je literárnovedná hermeneutika. Habilitačnú prácu preto možno vnímať a hodnotiť najmä v úzkej súvislosti s objavovaním, rozvíjaním a univerzitným sprostredkovaním hermeneutickej (duchovednej) paradigmy myslenia o človeku. Tu sa urobilo v slovenskom a českom literárnovednom prostredí už veľa práce, ide o produktívny a vitálny smer uvažovania nielen v literárnej vede.

Autorka v osvedčenej monografickej kompozičnej štruktúre typu život a dielo zachytáva najprv osobné dejiny poetky, citlivo spája, vyberá, kauzalizuje, na báze veľmi poctivého archívneho výskumu identifikuje podstatné „uzlové body“ jej života. Pri ich stvárnení je inšpirovaná najmä Zajacovou synopticko-pulzačnou metódou, v jej duchu a v rámci jej nárokov zachytáva komplikované pradiivo ľudských i užšie básnických inšpirácií. Príbeh individuálnych dejín poetky načrtáva ako „pulzujúcu sieť uzlových bodov“, tú následne dopĺňa o sprehl'adňujúce faktografické kalendárium života a diela.

Už v tejto biografickej kapitole je zrejmé, že autorka práce vyvážene pracuje s možnosťami analytického a systematizujúceho pohľadu, ale stavia aj na sebe vlastnej zvýšenej hermeneutickej citlivosti, empatickom porozumení, čo nebýva časté, prejavuje sa to ako produktívne ešte výraznejšie v interpretačných kapitolách.

Po dôkladnom zmapovaní ohlasov literárnej kritiky, teda komentujúcom premýšľaní v prúde tradície výkladu, prichádza objasnenie výskumného zámeru. Ten je hlboko ukotvený v hermeneutickom myslení, v ktorom sa autorka orientuje výborne. Cítiť za tým dlhoročné premýšľanie, hľadanie a selektovanie, produktívne experimentovanie s hermeneutikou ako výkladovou metódou i vplyv pracoviska, ktoré takémuto hľadaniu programovo žičí. Tu, no aj v ďalších kapitolách, ponúka objasnenie kľúčových teoretických pojmov a kondenzovaný náčrt zvolených, postupne rozvíjaných duchovedných prístupov v historickej perspektíve, významne čerpá najmä z koncepcie literárneho historika a teoretika, slavistu

a komparatívneho genológa prof. PhDr. Miroslava Mikuláška, DrSc. Užitočné podnety hľadá v mohutnejúcom a vplyvnom hermeneutickom prúde myslenia o človeku, v práci naplno cítiť duchovnú atmosféru „gadamerovského“ 21. storočia, o ktorej prognosticky hovoril už zosnulý filozof Richard Rorty počas jubilejných osláv storočnice nemeckého filozofa Hansa Georga Gadamera, kľúčovej postavy európskeho hermeneutického myslenia.

Autorkin zámer rezonuje s Mikuláškovou snahou dať bádateľom „*uměnovědních oborů jisté observatorium duchovně inspirovaného exegetického tezauru literární hermeneutiky, „nepoučovat“ ale předeštrít problematiku předmětu, myšlenkově je provokovat k překonání „jalového hloubání“ [1 Tm, 4] nad eticky vyprázdněným výkladovým paradigmatickým formálně-logického, „neelementárního“, racionálního uměnovědného nazírání“* (Mikulášek, s. 8). Takto zvolené, cielene provokujúce a smerujúce teoretické podložie interpretácie disponuje autorku habilitačnej práce k uchopeniu podstatnej dimenzie v poézii Maše Haľamovej. Spoluutvára u nej zvláštnu citlivosť na „rozmer navyše“, teda na „lyricko spirituálny mód“, spájajúci Haľamovej poéziu hĺbkovo napr. s Rúfusom, či Kraskom (i hlbšie so žalmom i duchovnou piesňou obdobia reformácie, lyricko-spirituálny „mód“ je stále živý či oživujúci ako dôležitá vetva i v súčasnej slovenskej poézii). Autorka tento „mód“ (ako štruktúru dlhého trvania) identifikuje v skúmaných textoch ako hlavný, v starších interpretáciách (aj) zo známych príčin nedoceňovaný, v tlmenej forme pod povrchom textu však prítomný, dôkladnou interpretačnou prácou odhaliteľný, počuteľný. To jej následne otvára nové pohľady umožňujúce napísať poctivú a z metodologického i materiálového hľadiska novátorskú monografiu. S rešpektom k právam poetického textu sa teda zameriava najmä na jeho (miestami skryto) religiózne pôsobenie či vyznenie, volí vnútorne prepojené terminologické inštrumentárium osnované okolo modelu „homo religiosus“ (personalizácia poetky ako spiritualizácia, spiritualéma a i.), všetko sú to prepracované koncepty, dovidí do ich genézy, interdisciplinárneho (aj teologického či filozofického) pozadia, dokáže ich presvedčivo využiť i argumentačne obhájiť a ďalej rozvíjať s ohľadom na potreby interpretácie konkrétneho textu. Drží solídne vysokú úroveň teoreticko-metodologických úvah rozmiestnených v celej práci, čo je dôležitým a zdôrazňovaným parametrom v odbore, v ktorom sa habilituje. Dokáže súbežne a plodne čerpať z podnetov literárnej vedy, filozofie i teológie.

Pri takomto spôsobe hermeneutického výkladu poézie je potrebné preklenúť zdanlivo „priepastný“ rozdiel medzi posvätnou liturgiou (či exegézou) sprostredkujúcou náboženský text a umeleckou produkciou orientovanou čisto na vyvolanie estetických zážitkov. Na tento

rozdiel medzi prototypovým moderným chápaním umenia a archaickejším „používaním“ umeleckých diel poukazoval už H. G. Gadamer, presvedčivo spochybňujúci ambície modernej (formálno-logickej, „racionálnej“, ak by sme použili Mikuláškov termíny) estetiky vyjadrovať sa so všeobecnou a definitívnou platnosťou k ontologickému statusu „umeleckých“ diel najmä v archaických spoločnostiach. Gadamer ukázal, že dlhé epochy kultúrnych dejín ľudstva sa zaobišli nielen bez pojmu estetického vedomia, ale aj bez pojmu umenia, a pritom vytvárali umelecké diela (texty), ktoré sa včleňovali do pospolitého ľudského života a boli prijímané v tom, čo oznamovali a znázorňovali, pretože vyvolávali mystické (v dnešných „svetskejších“ pomeroch ich máme sklón nazývať skôr estetické) stavy, v ktorých človek vďaka textu pociťoval, že sa rúcajú hranice medzi ním a ostatnými ľuďmi i svetom samotným, stavy hlbokého pokoja a náboženskej blaženosti, metanoie, úzkeho spojenia s transcendentným, v Mikuláškov terminológii stavy absolútneho unitárneho bytia.

Takáto pôvodná, no, ako vieme, stále aktualizovateľná (teda nielen dávna, minulá, navždy stratená) skúsenosť s umením nemôže v žiadnom prípade chápať umelecké dielo iba ako estetický objekt, ale musí vychádzať i z náboženskej podstaty umeleckého diela a z jej recepcie v rámci religiózneho spoločenstva, aby mohla adekvátne postihnúť pravdu jeho bytia. Práve produktívnosť tohto v princípe „gadamerovského“ prístupu vo vzťahu k Haľamovej poézii overuje posudzovaná práca. Ide v nej práve o takýto adekvátnejší, hlbinnohermeneutický pohľad na konkrétny umelecký text, programovo prekonávajúci (tu využijem Mikuláškovu terminológiu) „jalové hĺbanie“ smerov ignorujúcich v metodologickej rovine (nielen) nemeckú duchovnú tradíciu. Vzhľadom na povahu Haľamovej poézie i teoretickú orientáciu kolegyne je to dobrá, produktívna a zdôvodniteľná voľba, intersubjektívnu platnosť podstatných Hajdučekovej zistení som si skusmo overil i spolučítaním viacerých básní, duchovný aspekt tejto poézie sa mi vyjavuje ako zreteľný a podstatný pri hlbkovom, opakovanom reflexívnom čítaní.

V práci s potešením nachádzam až „kabinetné kúsky“ interpretačnej akribie, keď napr. autorka sleduje spočiatku nezreteľné textové stopy odkazujúce na „citové putá doznievajúce z bratislavských čias“ (s. 76), či presvedčivé odkrytie interpretačne nekorektnej „oslavy mieru“ ako dobovo podmienenej nadinterpretácie preukázateľne staršieho biblického symbolu (s. 81), podobne vnímam aj prepracovaný, jemne nuansovaný výklad sémantických aspektov interpunkcie („zámlk“, apoziopéz rôznej grafickej i sémantickej hodnoty). Lepšie vystuženie by si azda žiadala symbolika čísel vyšších ako 5 (podprahovo „nevedomovaná“ poekou?), bolo by to argumentačne podprieť aj nad rámec Biedermannovho slovníka symbolov.

Z môjho pohľadu Hajdučeková celkom oprávnene zasadzuje Mašu Haľamovú do „konfesijnej tradície“ odkazujúcej až k duchovnej piesni sporej s reformáciou, tu by sa azda v avizovanej monografii mohlo aj detailnejšie pojednať o Tranosciu ako o (podprahovo?) vplyvnej „kolektívnej básnickej zbierke“, v istom zmysle i viacgeneračnej „učebnici“ poetológie s dosahom aj na medzivojnové (i neskoršie?) obdobie.

Zmienim sa ešte o jednej pre mňa ťažšie pomenovateľnej, no zreteľne pozitívnej charakteristike posudzovaného textu: nejde tu vôbec o studený remeselný výkon akademickej profesie, ľahko analyticky oddeliteľný od života autorky habilitačnej práce. V type akademických textov, s akým máme dnes do činenia, má celá vec, nazdávam sa, oveľa hlbší, oveľa osobnejší, až existenciálny rozmer, ide o špecifický modus celistvej, nielen profesionálnej existencie ako spolubytia v úzkom dialogickom vzťahu s interpretovanou poéziou, vyskytujúci sa v našom prostredí zriedkavo medzi ľuďmi typu homo academicus ako vzácny osobnostný dar. Prácu preto vnímam aj ako naplnenie Lévinasovej „filozofie stretnutia“, vidím ju aj ako naliehavé (spolu)hľadanie zmyslu vo veľmi osobnom dialógu s poetkou, ktorého vyústením môže celkom oprávnene byť hermeneutikou proklamované „splývanie horizontov“. U kolegyne Hajdučekovej možno evidovať zvlášť úzky, dôverný a osobný vzťah k skúmanej poézii umožňujúci vzácne priblíženia, nevidím ho ako prekážku, ale ako nástroj pochopenia, autorke umožňuje celkom legitímne rezignovať na funkciu „tlačového hovorca“ minulej „objektívnej pravdy“ textu (istenej jeho staršími kanonizovanými interpretáciami), priznáva jej plné právo „obnoviť“ poetkou „stvorený“ text vlastnou interpretáciou.

Drobnú korekciu odporúčam v jednej terminologickej veci: termín verifikácia buď užšie vymedziť (a očistiť od skôr pozitivistických „antihermeneutických“ konotácií), alebo aj nahradiť napr. slovným spojením intersubjektívne overovanie.

Habilitačná práca PaedDr. Ivce Hajdučekovej, PhD. svojou odbornou i jazykovou úrovňou spĺňa všetky náročné obsahové i formálne požiadavky kladené na tento typ prác. Habilitantka má i v širšom pohľade na jej ďalšie publikované práce a dlhoročné univerzitné učiteľské pôsobenie výrazný a jedinečný osobnostný potenciál na to, aby mohla prispieť k posilneniu teoreticko-metodologického základu výskumu literárnych disciplín a ich vysokoškolskej výučby, k rozvoju literárnovedného výskumu na Slovensku.

Odporúčam preto, aby po úspešnej obhajobe predloženej práce bol jej autorke udelený titul docentka v odbore literárna veda.

Otázky a impulzy do diskusie:

1. Podľa zistení literárneho vedca W. Onga je pre literárny štýl žien spisovateliek už od 18. storočia charakteristické to, že sa vyjadrovali ďaleko menej „rečnickým“ spôsobom ako muži spisovatelia. Ich štýl (nielen v próze) sa podobal viac konverzácii ako „prejavom z rečnickeho pultu“. Platí táto téza o zvláštnej, historicky podmienenej „psychodynamike“ špecificky ženského „nerétorického“ poetického prejavu, zbaveného vo veľkej miere napr. heroických štylizácií, aj pre poéziu Maše Haľamovej?

2. V práci zachytávate a vykladáte postupnosť zmien v dozrievaní lyrického subjektu (napr. s. 105 a i.), bolo by možné ju interpretačne vyložiť aj na pozadí univerzálnej antropologickej trojčlennej schémy iniciačného rituálu? Napr. antropológ V. Turner opakovane zisťoval, že priebeh iniciačných rituálov všetkých kultúr pozostáva z troch identifikovateľných častí: odlúčenie, pomedzie (limen) a prijatie. Odlúčenie od každodenného priebehu činností znamená prechod prahovým stavom či limenom do (poetogénneho) sveta rituálu, oddeleného od každodenného ponímania času a priestoru. Potom nasleduje dramatické stvárnienie určitého aspektu krízy, ktorá vyvolala odlúčenie. Počas tohto stvárnienia sa vytvárajú i spochybňujú štruktúry bežného života. Rituál končí návratom späť do každodenného sveta štruktúrovanej spoločnosti, obvykle s opravnými snahami (sviatok ako náprava „všedného dňa“). Podľa Turnera je isté, že žiadna spoločnosť nemôže bez tejto dialektiky normálne fungovať, ľudské konanie iba v rámci všednej, každodennej a profánnej štruktúry sa totiž rýchlo stáva suchopárnym a mechanickým, pokiaľ sa tí, ktorí sú v ňom zapojení, pravidelne neponárajú do regenerujúcej hĺbočiny sviatočného spoločenstva. Modus existencie v liminárnej fáze rituálu (vo fáze mimo spoločenskej štruktúry) má teda sviatočný a regenerujúci charakter. Mohlo by byť produktívne hľadať takto usporiadané triády aj v reťazení tém a motívov poézie Maše Haľamovej?

V Banskej Bystrici 28. 1. 2018

prof. PaedDr. Martin Golema, PhD.